

Mixat

mål

rum

Tyskarna ser det som Frankrike. Fransmännen ser det som Tyskland. Men i Alsace vill man stå för sig själv – och tar språket till hjälp.

TEXT OCH FOTO: CARL UNDEHN

D

SPRÅKRESAN:
ELSASSISKA

ET BÖRJAR bli kväll i Strasbourg. På gågatan är restaurangborden fulla av unga gäster som sitter lutade över menyn. De talar franska med varandra, men diskussionen blandas upp med ord på elsassiska, den lokala språkformen.

– Ska vi ta *Flammekueche* som *Hauptgerichte*? frågar Margaux pojkvännen Matthieu, och beställer in den tunna, pizzaliknande rätten med crème fraîche, lök och bacon.

Tartée flambée kallas den på franska, *Flammkuchen* på tyska. Och *Flammekueche* på elsassiska. Eller ja, på en av dess fem huvuddialekter.

– Där jag kommer ifrån heter det *Flammakürra*. Men okej, jag får anpassa mig till elsassiskan här i Strasbourg, säger Matthieu med ett leende.

ELSASSISKA, PÅ FRANSKA *alsacien*, talas i nästan hela det område som i dag utgör den franska regionen Alsace. Precis som regionen i övrigt är elsassiskan resultatet av en lång historia i gränslandet Tyskland. Efter västromerska rikets fall på 400-talet, kom det

tyska språket och kulturen att dominera. Men även franskan på andra sidan bergskedjan Vogeserna påverkade talet.

I dag är elsassiskan en fransk-tysk blandning grundad på sydtyska dialekter. De franska inslagen går dock inte att ta miste på. Ordet för 'cykel', *Velo*, är detsamma som franskans *vélo*, och när tyskarna tar en promenad på en *Bürgersteig*, går man i Alsace på en *Trottwar*, 'trottoar'. Uttal och språkmelodi påminner om schweizertyskan.

De tre dominerande elsassiska dialekterna i söder hör också till de alemanniska, högtyska, dialekterna. De är besläktade med schweizertyskan – den tyska som talas på den schweiziska sidan. I norra Alsace talas

SPRÅK MED SPRÄNGKRAFT
Bénédicte Keck och Annette Striebig-Weissenburger framför en affisch som säger att elsassiska är "rena dynamiten".

i stället varianter som ligger nära den frankiska tyska som hittas i Rheinland-Pfalz, en delstat i västra Tyskland.

Både språkligt och historiskt kan Alsace alltså beskrivas som ett spretigt område som lytt under olika furstar, kejsare och kungar. Resultatet är en bro mellan den tyska och franska kultursfären.

När det är dags för söndagsmiddag i Alsace äter man gärna surkål och dricker vitt vin. En tydligare förening av Tyskland och Frankrike är svår att föreställa sig. Regionen har också djupa band till båda ländernas kultur och historia.

TVÅSPRÅKIGT
På skyltar i Strasbourg används både franska och elsassiska.

”Det drevs en kampanj mot regionala språk under namnet *C'est chic de parler français*”

Det var här som Claude-Joseph Rouget de Lisle 1792 skrev Marseljäsen. Och här studerade Goethe vid universitetet i Strasbourg 1770 – på tyska.

PÅ ENDAST 75 ÅR, mellan 1870 och 1945, bytte invånarna i denna landremsa nationell

TYSK KÄNSLA I FRANKRIKE
Strasbourg ser ut som sinnebild av en tysk medeltida stad.

tillhörighet inte mindre än fyra gånger. Efter att 1697 ha införlivats i Ludvig XIV:s Frankrike blev området en del av det nybildade Tyska riket 1871 med namnet Elsass, eller Elsaß. Efter nästan 50 år av tyskt styre blev det åter franska Alsace 1920, efter första världskriget.

Under andra världskriget ockuperades regionen av Nazityskland, för att sedan återigen bli en del av Frankrike 1945.

Stormakternas flitiga gränsdragningar påverkade naturligtvis vilket språk som talades inom administrationen. Men i vardagen spelade det mindre roll vilken flagga som hissades på rådhuset i Strasbourg (eller Straßburg). På gatan, på marknaden och i hemmen fortsatte befolkningen att tala elsassiska, som alltid.

Efter 1920 kunde därför bara tre procent av befolkningen franska, men efter andra

LOKALT KÖK
 Restaurangen Troquet des Kneckes
 i Strasbourg har täckt väggar och
 tak med elsassiska uttryck.

SKRIFTSTÄLLARE
 Edgar Zeidler är en av
 upphovsmännen till
 ORTHAL, det senaste för-
 söket att skapa ett skrift-
 språk för elsassiskan.

RADIOMAKARE
 Pierre Nuss på France Bleu
 Alsace - den enda radio-
 stationen i Frankrike som
 sänder på ett regionalt språk.

Här kan man
 höra elsassiska!

FRANKRIKE TYSKLAND
 Mulhouse
 Strasbourg

världskriget blev de fransktalande fler i regionen, medan elsassiskan snabbt minskade. Det tyska språket hade börjat förknippas med nazismen.

- Det drevs en kampanj mot regionala språk under namnet *C'est chic de parler français*, 'det är fint att tala franska', säger Annette Striebig-Weissenburger. Hon arbetar på Office pour la langue et la Culture d'Alsace, OLCA, en regionalt finansierad organisation som sedan 20 år verkar för att stödja elsassiskan genom bland annat språkurser.

Hennes kollega, Benedicte Keck, berättar att befolkningen blandade samman tyska, elsassiska, nazism och allt. De ville vara goda fransmän, och lydde statens uppmaning att tala franska.

Kampanjen mot regionala språk efter 1945 gick så långt att barn utsattes för mobbning i skolan om de inte talade franska. Ett tag såg det mörkt ut för elsassiskan, och det drabbades av det värsta som kan hända ett språk: föräldrar slutade föra det vidare till sina barn.

- Många familjer valde att tala franska hemma för att inte utsätta barnen för samma problem som de själva hade upplevt i skolan, säger Annette Striebig-Weissenburger.

"Om ni vill föra vidare elsassiskan så finns vi här och stöder er"

Även de första stegen mot kvinnlig frigörelse på 1960-talet spelade in.

- Många kvinnor tänkte att om de talade franska så skulle möjligheten öka till ett eget liv med studier och arbete. Eftersom kvinnorna var de som uppfostrade barnen, så ledde beslutet, medvetet eller omedvetet, till att inte heller barnen lärde sig elsassiska, säger Benedicte Keck.

PÅ 1970-TALET BÖRJADE situationen sakta vända. Språket sågs nu som en del av en regional identitet och kunde återigen höras i radio, tv och på teatern.

Men än i dag riktas en stor del av OLCA:s arbete till just föräldrar, i ett försök att uppmuntra dem att lära barnen elsassiska.

SPRÅKBYTE
 När Strasbourg var tyskt fick Rue du Marché i stället namnet Marktgasse.

- Alla nyblivna föräldrar i Frankrike får ett häfte med information om vaccinationer. Här i Alsace är häftet på franska och elsassiska. Där finns också information från oss och en cd med vaggvisor på elsassiska, säger Benedicte Keck.

Föräldrarna kan också anmäla sig på OLCA:s hemsida och få mer material och böcker till barnen.

- Vi vill välkomna dem och säga: 'Om ni vill föra vidare elsassiskan så finns vi här och stöder er', säger Benedicte Keck.

OLCA:s senaste studie visar att 43 procent av befolkningen i Alsace talar och förstår elsassiska. Men det innebär inte att lika många också använder språket i sin vardag. De flesta som talar elsassiska är dessutom över 50 år, och 75

I Alsace bor 1,8 miljoner människor och största staden är Strasbourg. De fem olika dialekterna är Rheinfränkisch, Südrheinfränkisch, nordlig Niederalemannisch, sydlig Niederalemannisch och Hochalemannisch.

Först efter franska revolutionen 1789 infördes franskan i området i stor skala.

Appen Iyo från OLCA finns att ladda ner till IOS och Android. Förutom svordomar lär du dig där även att flörta på elsassiska.

På OLCA:s hemsida finns information och ordböcker på olika teman som "natur", "sport", "medicin" och "öl och vin" att ladda ner: www.olcalsace.org

procent av dem uppger att de kan språket.

Men de senaste åren har något börjat hända även bland yngre. Det märks bland annat genom ett ökat intresse för språkkurser.

Ännu viktigare är att de ungas attityd har förändrats. Vad som länge sågs som ett språk för gamla och bönder, är nu en del av en elsassisk identitet som fler vill framhäva.

Till skillnad från förr är elsassiskan i dag också en merit i jakten på jobb.

– Jag är uppvuxen med elsassiska, men trodde aldrig jag skulle hitta ett jobb tack vare den. Men för tre år sedan söktes nya röster till radion, så nu är jag här, säger Pierre Nuss, som arbetar på den unga redaktionen på den statliga radiokanalen France Bleu Alsace.

FRANKRIKE ÄR KÄNT för sina strikta regler för radio, som kräver att minst 60 procent av all musik är fransk. Pierre Nuss beskriver dock France Bleu Alsace som lite speciell.

”Sedan några år tillbaka finns en stolthet i att tala elsassiska”

Det är den enda radiokanalen i Frankrike som sänder helt på ett regionalt språk och som kringgår reglerna.

I sina program har de mycket kontakt med sina lyssnare och märker tydligt av attitydförändringen bland de yngre.

– Förr skämdes folk lite när de talade elsassiska, men sedan några år tillbaka finns en stolthet i att tala språket.

Radio är ett bra medium för elsassiskan, som främst är en muntlig tradition. Det har alltid skrivits dikter och berättelser på elsassiska, men något

enhetligt skriftspråk har aldrig funnits.

– Alla uttalar språket olika, så var och en skriver som han eller hon vill. Det kan vara lite knepigt när vi delar texter med varandra här på redaktionen, säger Pierre Nuss.

På OLCA:s språkkurser kan det också hända att ett och samma ord skrivs på tre olika sätt.

De senaste 100 åren har det gjorts inte mindre än tio försök att skapa ett skriftspråk. Alla har misslyckats, men nu hoppas många att det senaste försöket, ORTHAL, ska gå bättre.

HISTORIEN HAR LETT till många tyska inslag i Alsace. Men att regionen hör till Frankrike märks om inte annat på dess förkärlek för långa *akronymer*, initialförkortningar.

Som att skriftspråket ORTHAL, *Orthographe alsacienne*, vårdas och utvecklas av språkvetaren Edgar Zeidlers förening AGATHE, *Académie pour une graphie alsacienne transfrontalière*.

– Elsassiska är mitt modersmål. I Alsace känner jag mig hemma och det är här jag har mina rötter. Med andra ord: jag är elsassare, säger professor Edgar Zeidler högtidligt, och höjer sin aperitif i väntan på råbiffen på en traditionell restaurang i Mulhouse.

År 2003 samlades 120 forskare och språkintresserade för ännu ett försök att skapa ett elsassiskt skriftspråk.

– Vårt första symposium slutade när vi inte kunde enas om olika uttal av långt *e*. Men då hade vi alla fall kunnat komma överens om vad vi kallar *svensket a*, säger Zeidler.

Med det menar han det svenska *å*-ljudet, som även finns i elsassiskan.

– Ni skriver det ju *å*, men det kunde vi inte använda för det finns inte på franska tangentbord. Så vi valde att använda grav accent, *à*, för att skriva ljudet *å*.

Med tanke på de tidigare tio misslyckade försöken måste överenskommelsen om en liten accent ses som en framgång.

Arbetet fortsatte, och bland annat samlades 400 uppläsningar med olika dialekter in.

År 2008 lanserades ORTHAL, som används i officiella skrifter och lokala dagstidningar i dag.

För Edgar Zeidler råder det inget tvivel om att ORTHAL kommer att lyckas, till skillnad från alla tidigare försök.

– ORTHAL är det enda skriftsystem som gör det möjligt att skriva alla uttal och dialekter. Alla kan skriva sin dialekt med vår metod, och den som läser ORTHAL uttalar orden precis så som författaren skulle göra, säger han.

Vad som vid en första anblick verkar komplicerat och oöverskådligt, visar sig snart vara ett ytterst noggrant uttänkt system. Hans förhoppning är att det nu ska bidra till att bevara elsassiskan i alla dess former och dialekter.

– De muntliga traditionerna fungerar inte längre, så tanken med ORTHAL är att rädda de elsassiska dialekterna genom ett skriftspråk.

Att däremot införa ett standardiserat språk ser han både som omöjligt och icke önskvärt.

– Det är helt uteslutet! Det råder rivalitet mellan dialekterna i Mulhouse, Strasbourg,

3 x
elsassiska
röster

Colmar och resten av de elsassiska områdena sedan århundraden. Och alla håller på sitt. Dessutom, ju fler språk och dialekter som försvinner, desto fattigare blir vi.

Han håller det dock inte för omöjligt att det i slutändan ändå kommer att uppstå en utslätad variant av elsassiskan med färre regionala skillnader.

– Elsassiskan kommer att utvecklas på ett annat sätt än förr. Det kommer alltid att finnas skillnader, men det kommer också att uppstå en blandning av de olika varianterna plus inslag av franskan.

ATT ELSASSISKAN SKULLE uppnå samma ställning som före andra världskriget är knappast troligt. Men precis som på många andra håll har globaliseringen lett till ökad regionalism i Alsace.

För är Elsaß – eller Alsace – tyskt eller franskt? För elsassarna själva finns ett självklart svar på frågan.

– Här är vi elsassare i första hand, sedan européer. Och först i tredje hand kanske fransmän, säger Benedicte Keck.

Carl Undéhn är frilansjournalist baserad i Hamburg.

JEAN FRANCOIS MARTIN, 32 ÅR
– Jag kommer från en by norr om Strasbourg där alla talade elsassiska. Först när jag började skolan lärde jag mig franska. Elsassiskan ligger mig varmt om hjärtat och har även hjälpt mig att enkelt lära mig engelska och tyska. Elsassiskan är som en bro till andra språk.

JULIAN RIEHL, 34 ÅR
– Vi talade elsassiska hemma, men jag var inte så bra på det. När jag släktforskade upptäckte jag att alla i min familj hade talat elsassiska. Så om jag inte lärde mig det ordentligt skulle jag bli den första i familjen som inte talade elsassiska flytande. Då tog jag tag i det, och nu jobbar jag på en elsassisk teater.

ADRIEN FERNIQUE, 33 ÅR
– Jag är uppvuxen med franska och kunde ingen elsassiska. Men jag kände hela tiden att något saknades, så när jag var 18 år anmälde jag mig till en språkkurs hos OLCA. Nu talar jag elsassiska utan problem och har stor nytta av det i mitt jobb som historiker.

Språkexempel!

Ur barnboken *'s Mimi ün de Leo* av Christiane Friedrich, utgiven av OLCA.

Elsassiska (enligt ORTHAL):
'Merci Leol' saat's Miisele.
'O, hâw ich Ängscht g'hett! Die bees Kätz het mich welle fänge!
Vor Freid fängt's Miisele än ze dänze.

Standardtyska: 'Danke Leol', sagt das Mäuschen.
'Ach, wie habe ich Angst gehabt! Diese böse Katze wollte mich fangen!
Vor Freude fängt das Mäuschen zu tanzen an.

Svenska: 'Tack Leol', sa den lilla musen.
'Oh, vad jag var rädd! Den elaka katten ville fånga mig!
Den lilla musen började dansa av glädje.